

Jazyk a jeho 3 časti (vybrané pojmy)

Každý jazyk obsahuje rôzne jednotky - elementy, ktoré možno rozčleniť do 3 častí:

1. LEXIKÁLNE jednotky - jednotky – základné elementy jazyka, čo je v danom jazyku k dispozícii
2. SYNTAX (GRAMATIKA) jazyka – pravidlá, ako sa spájajú lexikálne jednotky do väčších celkov
3. SÉMANTIKA – obsah / význam elementov jazyka, čo daná jazyková konštrukcia vyjadruje/znamená

1. LEXIKÁLNE jednotky jazyka – unitates lexical

a. Grafické a zvukové jednotky jazyka (najmenšie lexikálne prvky)

IA	SK	EN	Vysvetlenie
littera	písmeno	letter	grafický symbol – jeden prvok / element abecedy, najmenší zapísaný grafický znak / symbol jazyka, element pre tvorbu grafém a slov
graphema	graféma	grapheme	najmenšia grafická jednotka odlišujúca význam, najmenšia jednotka písma reprezentujúca zvuk (fonému) – jedno / viac písmen, napr. ch, th
phonema	fonéma	phoneme	najmenšia zvuková jednotka odlišujúca význam, zmena fonémy mení slovo / význam (dom - don)
alphabet / abeceda	abeceda	alphabet	celý súbor písmen, ktoré jazyk používa (IA = 26 písmen latinskej abecedy, SK = 46)
pronunciation	výslovnosť	pronunciation	ako sa fonémy skutočne vyslovujú v jazyku, konkrétny skutočný zvuk pre danú fonému
parola	slovo	word	základná lexikálna jednotka (slovníka) jazyka

b. Základné slovné druhy (druhy slov – lexikálne kategórie)

IA	SK	EN	Vysvetlenie
substantivo	podstatné meno	noun	označuje osoby, veci, pojmy (substantívum)
adjectivo	prídavné meno	adjective	opisuje vlastnosti substantíva (podst. mena) - dobrý
verbo	sloveso	verb	vyjadruje dej, stav, činnosť
adverbio	príslovka	adverb	rozvíja sloveso, adjektívum alebo vetu – dobre
pronome	zámeno	pronoun	zastupuje substantívum – on, ona
preposition	predložka	preposition	vyjadruje vzťahy (v, na, do, od, z,...)
conjunction	spojka	conjunction	spája vety alebo členy
interjection	citoslovce	interjection	vyjadruje city, reakcie

c. Morfologické jednotky (tvaroslovie)

IA	SK	EN	Vysvetlenie
radice	koreň	root	základná časť slova
affixo	afix	affix	predpony, prípony
prefixo	predpona	prefix	stojí pred koreňom
suffixo	prípona	suffix	stojí za koreňom
derivation	odvodenie	derivation	tvorenie slov z koreňa
composition	skladanie	compounding	spájanie dvoch a viac slov

d. Špeciálne lexikálne pojmy

IA	SK	EN	Vysvetlenie
substantivisate	substantivizovaný	nominalized	slovo používané ako podstatné meno (napr. <i>bon</i> = dobrý → <i>le bon</i> = dobro)
idiomatic	idiomatický	idiomatic	prirodzený pre daný jazyk, nie doslovný
reflexive	zvratný	reflexive	sloveso so „sa“ (robiť → robiť <i>sa</i>)
impersonal	neosobný	impersonal	bez konkrétneho podmetu (zamlčaný podmet)
infinite	neurčitok	infinitive	základný – neurčitý tvar slovesa (infinitív)
participio	príčasie	participle	slovesný tvar (napr. <i>finite</i>)
gerundio	gerundium	gerund	slovesné podstatné meno (čítať → čítanie)

2. SYNTAX (GRAMATIKA) jazyka (ako sa lexikálne jednotky spájajú do väčších celkov)

a. Základné syntaktické jednotky – unitates syntactic

IA	SK	EN	Vysvetlenie
phrase	fráza / vetný člen	phrase	jednotka vo vete, pomenovanie
clausula	klauzula	clause	ucelená časť vety s predikáciou
proposition	veta (holá, rozvitá)	sentence	základná ucelená syntaktická a sémantická (významová) jednotka
proposition complexe	súvetie	complex sentence	spojenie – prepojenie viac viet
predication	predikácia	predication	prepája syntax a sémantiku – dáva vete jadro/význam/obsah – vzťah podmetu a prísudku (určuje dej, vlastnosť, stav)

b. Syntaktické kategórie (vetné členy – vzťahy vo vete)

IA	SK	EN	Vysvetlenie
subjecto	podmet	subject	vykonávateľ/nositel' deja
predicato	prísudok	predicate	konanie – dianie/dej alebo stav
objecto	predmet	object	cieľ – objekt deja
complemento	doplnok	complement	rozvíja význam slova
modificador	rozvíjajúci člen	modifier	opisuje, spresňuje

c. Gramatické kategórie (syntaktické vlastnosti slov)

IA	SK	EN	Vysvetlenie
singular	jednotné číslo	singular	označuje jeden prvok
plural	množné číslo	plural	označuje viac prvkov
genere	rod	gender	IA má prirodzený rod
numero	číslo	number	singulár / plurál
persona	osoba	person	1., 2., 3. osoba (ja, ty, on/ona/ono, my, vy, oni/ony)
modo	spôsob, mód	mood	indikatív = oznamovací (realita, fakt) imperatív = rozkazovací (rozkaz, výzva) subjunktív = podmienovací (želanie, podmienka, hypotéza, možnosť) (mód je syntakticko-gramatická kategória)
tempore	čas	tense	minulý, prítomný, budúci
voce	slovesný rod	voice	činný/aktívny, trpný/pasívny

3. SÉMANTIKA jazyka (významové jednotky — čo jazyk vyjadruje)

a. Základné sémantické jednotky – unitates semantic

IA	SK	EN	Vysvetlenie
unitate semantic	semantická jednotka	semantic unit	najmenšia jednotka významu v jazyku
concepto	pojem	concept	abstraktný - všeobecný mentálny obsah vyjadrený v jazyku (strom, sloboda, energia)
signification	význam	meaning	konkrétny význam jazykového výrazu v danom kontexte (tento strom, moja energia) - význam je jazyková realizácia – konkretizácia abstraktného (všeobecného) pojmu
referentia	referent	referent	objekt, osoba, jav alebo entita v realite (alebo fikcii), na ktorú jazykový výraz odkazuje. Napr. pojem „pes“ má význam „domáce zviera z čeľade psovitých“ a referent je konkrétny pes, o ktorom hovoríme – „môj pes Dunčo“

b. Sémantické vlastnosti slov a viet

IA	SK	EN	Vysvetlenie
idiomatic	idiomatický	idiomatic	prirodzený pre daný jazyk, nie doslovný
impersonal	neosobný	impersonal	bez konkrétneho podmetu (zamlčaný podmet)
reflexive	zvratný	reflexive	sloveso so „sa“ (robiť – robiť sa)

Pozn. Niektoré termíny sú lexikálne aj sémantické — napr. idiomatický, vid' tabuľku vyššie.

Pochopili a zapamätali sme si vybrané pojmy z jazykovedy?

Môžeme si preveriť na nasledujúcej tabuľke, vysvetľujúcej rôzne pojmy pre **dobro**:

IA	SK	EN	Typ	Význam
bon	dobrý	good	adjektívum	vlastnosť
ben	dobre	well	adverbium	spôsob deja, konania
bene	dobro	goodness	substantívum	abstraktné, všeobecné dobro
bono	dobrá vec, úžitok	benefit, wellness	substantívum	konkrétne dobro, úžitok
bien	morálne dobro	moral good	substantívum	etické dobro